

LBRIS

We know
books

Nguyễn Phan Quế Mai

Cântecul munților

Traducere din limba engleză de
ANDREI DÓSA

NEMIRA

Munții cei mai înalți

Hà Nội, 2012

Bunica mea obișnuia să-mi spună că, atunci când strămoșii noștri mor, ei nu dispar pur și simplu, ci continuă să vegheze asupra noastră. Iar acum simt că mă veghează în timp ce scapăr un chibrit și aprind trei bețișoare parfumate. Pe altarul strămoșilor, în spatele clopotului de lemn și al farfuriilor cu mâncare aburindă, ochii bunicii strălucesc în timp ce se iscă o flacăra albastru-oranj, mistuind bețișoarele. Le scutur ca să sting focul. În timp ce ard înăbușit, perdele de fum și de parfum se răsucesc în spirală către Ceruri, chemând spiritele morților.

— *Bà ơi*, șoptesc, ridicând bețișoarele deasupra capului.

Ea îmi zâmbește prin ceața care învăluie hotarul dintre cele două lumi.

— Mi-e dor de tine, bunico.

O briză pătrunde prin fereastra deschisă, cuprinzându-mi chipul, așa cum o făceau cândva palmele bunicii.

— *Hương*, scumpa mea nepoată.

Copacii din fața ferestrei mele îi murmură cuvintele.

— Sunt aici, cu tine, mereu.

Așez bețișoarele în bolul din fața fotografiei bunicii. Trăsăturile ei delicate radiază în parfumul lor. Mă uit îndelung la cicatricile de pe gâtul ei.

— Ții minte ce ți-am spus, scumpo?

Vocea ei murmură printre crengile neliniștite.

— Încercările la care a fost supus poporul vietnamez de-a lungul istoriei sunt la fel de mari ca munții cei mai înalți. Dacă te uiți la ei de prea aproape, n-o să le poți vedea crestele. Însă, odată ce te îndepărtezi de șuvoaiele vieții, o să vezi imaginea completă. ...

Roșu pe boabele albe

Hà Nội, 1972-1973

Bunica mă ține de mână în timp ce mergem la școală. Soarele e un gălbenuș mare, ițindu-se printr-un șir de case cu acoperiș de tablă. Cerul e la fel de albastru precum cămașa preferată a mamei. Mă întreb unde e mama. L-a găsit oare pe tata?

Când vântul sfâșie aerul, stârnind un nor de praf, îmi strâng la gât gulerul gecii. Bunica se apleacă în față și își pune batista în dreptul nasului meu. Ghiozdanul i se bălângăne pe braț în timp ce-și duce mâna la față.

Ne continuăm drumul imediat ce se așază praful. Îmi ciulesc urechile, dar nu aud nicio pasăre. Caut, dar nu ne iese nicio floare în cale. Niciun pic de iarbă, doar grămezi de cărămizi sparte și metal contorsionat.

— Guava, ai grijă.

Bunica mă trage din calea unui crater de bombă. Mi se adresează cu numele de alint ca să mă protejeze de spiritele rele despre care crede că plutesc deasupra pământului în căutarea unor copii frumoși pe care să-i răpească. Mi-a spus că adevăratul meu nume, Hương, care înseamnă „mi-reasmă”, i-ar atrage.

— Azi, când o să ajungem acasă, o să primești mâncarea ta preferată, Guava, îmi spune bunica.

— Supă *phở*, cu tăiței?

Salt în sus de bucurie.

— Da... Din cauza bombardamentelor n-am mai gătit. Dar în ultimul timp a fost liniște, așa că hai să sărbătorim.

Înainte să apuc să răspund, clipele noastre de pace sunt sfărâmate de o sireună. Vocea unei femei zbiară dintr-un megafon fixat de un copac:

— Atenție, cetățeni! Atenție cetățeni! Bombardiere americane se apropie de Hà Nội. Sunt la o sută de kilometri distanță.

— *Ôi trời đất ôi!*

Bunica se roagă de Cer și de Pământ. Aleargă, trăgându-mă după ea. Un șuvoi de oameni se revarsă din case, asemenea furnicilor dintr-un cuib distrus. În depărtare, din vârful clădirii Operei din Hà Nội, se aude vaietul sirenelor.

— Uite acolo.

Bunica se grăbește spre un adăpost antiaerian săpat la marginea drumului. Ridică capacul greu de beton.

— Nu mai e loc, strigă o voce din adânc.

În interiorul gropii rotunde, cât să încapă în ea o singură persoană, e un bărbat care nu stă nici în picioare, nici ghemuit. Apa tulbure îi ajunge până la piept.

Bunica se grăbește să închidă capacul. Mă trage după ea spre un alt adăpost.

— Atenție, cetățeni! Atenție, cetățeni! Bombardiere americane se apropie de Hà Nội. Sunt la șazeci de kilometri distanță. Forțele armate se pregătesc să riposteze.

Vocea femeii devine mai imperioasă. Sirenele sunt asurzitoare.

Adăpost după adăpost, toate sunt pline. Oamenii țâșnesc prin fața noastră ca niște păsări cu aripile frânte, părăsindu-și bicicletele, cărucioarele, gențile de umăr. O fetiță e singură și țipă după părinții ei.

— Atenție, cetățeni! Atenție cetățeni! Bombardiere americane se apropie de Hà Nội. Sunt la treizeci de kilometri distanță.

Frica mă face stângace, mă împiedic și cad.

Bunica mă ridică. Îmi aruncă ghiozdanul pe marginea drumului, se apleacă să-i pot sări în spinare. Aleargă cu brațele strânse în jurul picioarelor mele.

Se apropie un vuiet. Exploziile reverberează din depărtare. Mă țin cu palmele transpirate de umerii bunicii, îmi îngrop fața în trupul ei.

— Atenție, cetățeni! Atenție cetățeni! Alte bombardiere americane se apropie de Hà Nội. Sunt la o sută de kilometri distanță.

— Adăpostiți-vă în școală. N-o să bombardeze școala, strigă bunica spre un grup de femei care duc copii mici în brațe și-n spinări.

La cei cincizeci și doi de ani ai ei, bunica e puternică. Țâșnește iute pe lângă femei, prinzându-i din urmă pe cei din fața noastră. Aruncată încolo și încoace, îmi apăs fața de părul ei lung și negru care miroase ca al mamei mele. Atâta timp cât îi voi putea inhala mirosul, voi fi în siguranță.

— Hương, aleargă cu mine.

Bunica s-a lăsat pe vine în fața școlii mele, gâfâind. Mă trage după ea în curtea școlii. Lângă o sală de clasă, se aruncă într-un adăpost neocupat. Pe măsură ce alunec lângă ea, apa îmi acoperă talia, cuprinzându-mă cu mâini ca de gheață. E atât de rece. E începutul iernii.

Bunica se întinde, închide capacul. Mă îmbrățișează, darabana inimii ei îmi zvâcnește în sânge. Îi mulțumesc lui Buddha că ne-a dăruit acest adăpost, suficient de mare să încăpem amândouă. Îmi fac griji pentru părinții mei, aflați pe front. Când o să se întoarcă? I-au văzut cumva pe unchiul Đat, pe unchiul Thuận, pe unchiul Sáng?

Exploziile se apropie. Pământul se clatină de parcă ar fi un hamac. Îmi apăs palmele pe urechi. Apa țâșnește în sus, lăsându-mi fața și părul leocă, încetoșându-mi vederea. Printr-o spărtură, îmi plouă în cap cu pietre și praf. Alte explozii. Sirene. Țipete. O duhoare intensă de ars.

Bunica își împreunează mâinile în dreptul pieptului.

— *Nam Mô A Di Đà Phật, Nam Mô Quan Thế Âm Bồ Tát.*

Rugăciunile către Buddha îi curg șuvoaie de pe buze. Închid ochii, imitând-o.

Bombele continuă să vuiască. Urmează un minut de tăcere. Un scrâșnet ascuțit. Mă înfior. O explozie puternică ne izbește, pe bunica și pe mine, de capacul adăpostului. Durerea îmi întunecă vederea.

Aterizez cu picioarele înainte pe stomacul bunicii. Are ochii închiși, mâinile ei sunt o floare de lotus îmbobocită în dreptul pieptului. Se roagă, în timp ce zgomotul asurzitor încetează și strigătele oamenilor umplu văzduhul.

— Bunico, mi-e frică.

Are buzele vinete, tremură de frig.

— Știu, Guava... Și mie mi-e frică.

— Bunico, dacă o să bombardeze școala, adăpostul o să... o să se prăbușească?

Se zbate în spațiul limitat, trăgându-mă în brațele ei.

— Nu știu, scumpo.

— Dacă se prăbușește, o să murim, bunico?

Mă cuprinde strâns.

— Guava, dacă o să bombardeze școala asta, s-ar putea ca adăpostul să se prăbușească peste noi, dar o să murim doar dacă ne lasă Buddha să murim.

N-am pierit în ziua aceea din noiembrie 1972. După ce sirenele au semnalat că suntem în siguranță, bunica și cu mine am ieșit la suprafață, frunze subțiri și tremurânde. Am ieșit în stradă, împleticindu-ne. Mai multe clădiri se prăbușiseră, dărâmurile revârsându-se în calea noastră. Ne-am cățarat peste grămezile de moloz și tușeam. Mă ustureau ochii de la fumul care se ridica și praful învârtit.

Am strâns-o pe bunica de mână, privind femeile care urlau căzute în genunchi lângă cadavre ale căror fețe fuseseră acoperite cu rogojini de paie zdrențuite. Picioarele cadavrelor ieșeau în afară. Picioare mutilate, acoperite de sânge. Pe un picioruș se legăna un pantof roz. Fetița moartă trebuie să fi fost de aceeași vârstă cu mine.

Udă până la piele, plină de noroi, bunica mă trăgea după ea, mergând din ce în ce mai repede, trecând pe lângă membre împrăștiate, pe lângă case care se năruiseră.

Sub arborele *bàng* însă, casa noastră se ridica în lumina glorioasă, nepotrivită a soarelui. În mod miraculos, scăpase nevătămată. M-am desprins de bunica, luând-o înainte ca să îmbrățișez ușa de la intrare.

Bunica s-a grăbit să mă ajute să mă schimb și m-a băgat în pat.

— Rămâi acasă, Guava. Dacă vin avioanele, du-te jos.

A făcut semn către adăpostul nostru antiaerian, pe care tata îl săpase în podeaua de pământ, lângă intrarea în dormitor. Adăpostul era suficient de mare să încăpem amândouă și era uscat. Îmi plăcea mai mult să mă ascund aici, sub privirea atentă a strămoșilor mei, a căror prezență radia dinspre altarul familiei, cocoțat în vârful bibliotecii noastre.

— Dar... unde pleci, bunico? am întrebat-o.

— La școală, să văd dacă elevii mei au nevoie de ajutor.

Mi-a tras pătura subțire până sub bărbie.

— Bunico, dar e periculos...

— E la doar două străzi distanță, Guava. O să fug acasă imediat ce aud sirena. Promiți că rămâi aici?

Am dat din cap.

Bunica s-a îndreptat spre ușă, dar s-a întors lângă patul meu, mâna ei încălzindu-mi fața.

— Promiți că nu te duci afară?

— *Cháu húa*.

Am zâmbit ca s-o asigur. Nu mă lăsa niciodată să mă duc undeva singură, nici măcar în lunile fără bombe. Se temuse întotdeauna că, într-un fel sau altul, o să mă rățălesc. E adevărat oare, m-am întrebat, ce îmi spusese rămașorul și unchiul meu, că bunica este prea grijulie cu mine, deoarece copiilor ei li se întâmplaseră lucruri groaznice?

Când ușa s-a închis în urma ei, m-am ridicat și mi-am luat carnetelul. Am înmuiat vârful stiloului în călimară. „Dragă mamă și tată“, am început eu o nouă scrisoare adresată părinților mei, întrebându-mă dacă cuvintele mele vor ajunge vreodată la ei. Se deplasau odată cu trupele și nu aveau o adresă fixă.

Reciteam *Bạch Tuyết và bảy chú lùn*, cufundată în lumea magică a Albei-ca-Zăpada și a prietenilor ei, cei șapte pitici, când bunica s-a întors acasă, cu ghiozdanul meu atârându-i pe braț. Măinile îi sângerau, rănite în încercarea de a-i salva pe oamenii prinși sub dărâmături. M-a tras la pieptul ei și m-a ținut strâns.

În noaptea aceea, m-am băgat sub pătură, ascultând rugăciunile bunicii și bătaia ritmică a clopoțelului ei de lemn. I se ruga lui Buddha și Cerurilor să pună capăt războiului. Se ruga pentru întoarcerea în siguranță a părinților și a unchilor mei. Am închis ochii, alăturându-mă bunicii în rugăciune. Oare părinții mei erau în viață? Le era la fel de dor de mine pe cât de dor îmi era mie de ei?

Voiam să rămânem acasă, dar anunțurile urgente ale postului public de radio le ordonau tuturor cetățenilor să plece din Hà Nội. Bunica urma să-și conducă elevii și familiile lor într-un loc izolat din munți, unde avea să-și continue orele.

— Unde mergem, bunico? am întrebat-o.

— În satul Hòa Bình. Acolo bombele n-au cum să ajungă, Guava.

Mă întrebam cine alesese un nume atât de încântător pentru un sat. *Hòa Bình* erau cuvintele purtate pe aripi de porumbeii pictați pe pereții sălii mele de clasă. *Hòa Bình* purta culoarea albastră a visurilor mele – culoarea reîntoarcerii părinților mei acasă. *Hòa Bình* însemna ceva simplu, intangibil, dar foarte valoros pentru noi: *Pace*.

— E departe satul, bunico? Cum o să ajungem acolo?

— Pe jos. Sunt doar patruzeci și unu de kilometri. Împună o să reușim, nu crezi?

— Dar mâncarea? Ce o să mâncăm?

— O, nu-ți face griji. O să ne hrănească fermierii de acolo cu ce au. În vremuri de restriște, oamenii sunt binevoitori.

Bunica a zâmbit.

— Ce-ar fi să mă ajuți să împachetez?

În timp ce ne pregăteam pentru călătorie, vocea bunicii a izbucnit lângă mine într-un cântec. Avea o voce splendidă, la fel ca mama. Obişnuiau să născocască cântecele prostești, să cânte și să râdă. Cât de dor îmi era de acele momente fericite. Acum, bunica cânta, câmpuri întinse de orez își deschideau brațele verzi să mă primească, berzele mă ridicau purtându-mă pe aripile lor, râurile mă rostogoleau pe valuri.

Bunica și-a desfăcut bocceaua. A îngrămădit hainele noastre în mijloc, adăugând carnețelul meu, stiloul, călimara și materiale ei pentru predat. A așezat clopoțelul de rugăciuni deasupra, apoi a legat cele două colțuri opuse ale pânzei, transformând-o în bocceaua pe care urma să o înfășoare în jurul umerilor. Pe celălalt umăr îi atârna un tub lung de bambus, umplut cu orez nefiert. Îmi pregătise deja ghiozdanul, umplându-l cu apă și mâncare pentru drum.

— Cât timp o să fim plecați, bunico?

— Nu sunt sigură. Câteva săptămâni, poate.

Stăteam lângă bibliotecă, trecându-mi degetele peste cotoarele cărților. Basme vietnameze, basme rusești, *Fiica negustorului de păsări* de Nguyễn Kiên și *Comoara din insulă* de un autor străin al cărui nume nu știu să-l pronunț.

Văzând teancul de cărți din mâinile mele, bunica a râs.

— Nu putem să luăm atâtea cu noi, Guava. Alege una. O să mai împrumutăm când ajungem acolo.

— Dar fermierii citesc cărți, bunico?

— Părinții mei erau fermieri, îți aduci aminte? Aveau toate cărțile pe care ți le poți imagina.

Am parcurs încă o dată biblioteca și m-am decis asupra romanului lui Đoàn Giỏi, *Ținutul și pădurile din Sud*. Poate că mama mea ajunsese în *miền Nam*, acel ținut sudic unde-l cunoscuse pe tata. Trebuia să aflui mai multe despre destinația lor – despărțită de țara noastră de francezi și ocupată acum de americani.

Bunica a lipit un bilet pe ușa de la intrare, în care le spunea părinților și unchilor mei, în caz că s-ar fi întors, că ne pot găsi în Hòa Bình. Înainte să plecăm, am atins ușa de la intrare. Prin buricele degetelor am simțit răsetele părinților și unchilor mei. Acum, privind în urmă după atâtea ani, încă mă întreb ce-aș fi luat cu mine dacă aș fi știut ce o să se întâmple cu noi. Poate fotografia alb-negru a părinților mei în ziua nunții. Dar în acești timp sunt conștientă că în pragul morții nu e timp pentru nostalgie.

La școala bunicii, ne-am alăturat mulțimii formate din profesori, elevi și familiile lor, unii cu biciclete pline vârf cu bagaje, și am pornit la drum, amestecându-ne în masa de oameni care pleca din Hà Nội. Toată lumea purta haine închise la culoare, iar piesele metalice ale vehiculelor erau acoperite, pentru a preveni reflectarea soarelui, de teamă să nu atragem bombardierele. Nimeni nu vorbea. Auzeam doar zgomotul pașilor și, din când în când, plânsul bebelușilor. Teroarea și îngrijorarea săpau brazde pe chipurile oamenilor.

Aveam doisprezece ani când am pornit pe acel drum de patruzeci și unu de kilometri. Călătoria era dificilă, dar mâna bunicii mă încălzea când vântul ne biciuia cu răceala lui aspră. Ca să nu sufăr de foame, bunica îmi dădea mâncarea ei, spunând că e sătulă. Cânta nenumărate cântece, ca să-mi calmeze fricile. Când eram obosită, bunica mă ducea pe spate, părul ei lung învăluindu-mi fața. Când burnița, mă înfolea în haina ei. Când am ajuns în cele din urmă în satul Hòa Bình, cuibărit într-o vale și inconjurat de munți, picioarele îi erau pline de sânge și bășici.

Am locuit la doi fermieri în vârstă – domnul și doamna Tùng – care ne-au lăsat, pe bunica și pe mine, să dormim pe podeaua sufrageriei lor; alt spațiu nu exista în micuța lor casă. În prima noastră zi în Hòa Bình, bunica a descoperit o potecă veche care urca în zigzag până pe cel mai apropiat munte și până la o peșteră. Unii săteni foloseau acea peșteră drept adăpost antiaerian; bunica a decis că trebuie să ne alăturăm lor. Cu toate că domnul Tùng a spus că americanii nu vor bombarda niciodată satul, bunica și cu mine ne-am petrecut următoarea zi exersând urcarea și coborârea potecii, de atâtea ori încât îmi simțeam picioarele de parcă ar fi fost lovite cu ciocanul.

— Guava, trebuie să fim în stare să urcăm până aici, chiar și în timpul nopții și fără nicio lumină, a spus bunica, stând în picioare în interiorul peșterii, pufăind și gâfăind. Și promite-mi că n-o să pleci niciodată de lângă mine, promiți?

Mă uitam la fluturii care zburau în preajma intrării. Îmi doream să explorez. Îi văzusem pe copiii din sat făcând baie goi în iaz, călărind bivoli de apă pe câmpurile mocirloase și urcându-se în copaci ca să ajungă la cuiburile păsărilor. Voiam să o rog pe bunica să mă lase să mă alătur lor, dar se uita la mine cu o privire atât de îngrijorată, încât am dat din cap.

Imediat ce ne-am instalat în casa noastră temporară, bunica i-a dat doamnei Tùng orezul nostru și niște bani. O ajutam amândouă la pregătirea meselor, culegând legume din grădină, spălând vasele.

— O, ești de mare ajutor, mi-a spus doamna Tùng și am simțit că am mai crescut un pic.

Casa ei era diferită, dar într-un fel semăna atât de mult cu a mea din Hà Nội, cu ferestrele ei căptușite cu hârtie neagră, pentru ca bombardierele americane să nu observe vreun semn de viață în timpul nopții.

Bunica era fermecătoare în timp ce preda în curtea templului din sat, iar elevii ei stăteau pe vine pe pământ, cu fețele luminoase. Nu-și încheia lecțiile decât după ce-i învăța unul dintre cântecele ei.

— Războiul ar putea să ne distrugă casele, dar nu ne poate stinge spiritul, spunea bunica.

Elevii ei și cu mine izbucneau în cânt, atât de tare, încât vocile noastre se frângeau și sunam exact ca broaștele care ne acompaniau de pe câmpurile de orez din apropiere.

Ținutul și pădurile din Sud, cu acțiunea plasată în 1945, începea fascinant. În fața ochilor mei, Sudul părea atât de luxuriant, oamenii, fericiți și generoși. Mâncau șerpi și căprioare, vâneau crocodili și adunau miere în pădurile dese de mangrove. Subliniam cuvinte complicate și termeni exotici din Sud, iar bunica mi le explica ori de câte ori avea un răgaz. Am plâns împreună cu An, care și-a pierdut părinții în timp ce fugeau din calea nemiloșilor soldați francezi. Mă întrebam de ce armatele străine continuă să ne invadeze țara. Mai întâi fuseseră chinezii, mongolii, francezii, japonezii și acum imperialiștii americani.

În timp ce eu evadam într-o călătorie imaginară în Sud, bombele cădeau peste Hà Nội – inima Nordului nostru. Indiferent că era zi sau noapte, când se auzea dangătul gongului, bunica mă strângea de mână și mă trăgea după ea spre munte. Ne lua treizeci de minute să urcăm și nu-mi permitea nicio dată să mă odihnesc. Până să ajungem la peșteră, pe deasupra noastră treceau viuind uriașe păsări de metal. Mă țineam bine de bunica, simțindu-mă

recunoscătoare pentru existența peșterii, dar în același timp urând-o: de aici aveam să urmăresc cum orașul meu este cuprins de flăcări.

La o săptămână după sosirea noastră, un avion american a fost nimerit și pilotul a reușit să-și manevreze avionul incendiat către Hòa Bình. S-a catapultat cu o parașută. Alte avioane au tras cu mitraliera și au lansat rachete în zonă, în timp ce încercau să-l salveze. Mult mai târziu, am ieșit din peștera de pe munte, unde am fost întâmpinați de membre sfârtecate, presărate pe drumurile sinuoase de țară. Când am ajuns la un rând de copaci din care atârnavă măruntaie umane, bunica mi-a acoperit ochii.

Am trecut pe lângă templul satului, distrus. Am fost întâmpinați de un vacarm, urmat de apariția unui grup care împingea în față un bărbat alb. Îmbrăcat într-un combinezon verde, murdar, bărbatul avea mâinile legate la spate. Ținea capul plecat, dar tot era mai înalt decât toți cei din jurul său. Sângele îi curgea pe față, iar părul lui blond era stropit de noroi. Îl urmau de trei soldați vietnamezi, armele lor lungi erau îndreptate către spatele omului alb. Pe brațul drept al uniformei lui, un mic steag roșu, alb și albastru îmi ardea ochii.

— *Giết thằng phi công Mỹ. Giết nó đi, giết nó!* a strigat cineva dintr-odată.

— Omorâți-! Omorâți-l pe ticălosul de pilot american, a răcnit mulțimea în asentiment.

Mi-am încheștat pumnii. Omul ăsta îmi bombardase orașul. Agresiunea țării sale mă separase de părinții mei.

— Întreaga mea familie a murit din cauza ta. Mori! a țipat o femeie, aruncând o piatră către american.

Când piatra l-a bufnit în piept, am clipit.

— Liniște! a strigat unul dintre soldați.

Bunica și alții s-au apropiat în grabă de femeia care plângea în hohote, au luat-o în brațe și au dus-o de acolo.

— Frați și surori, se va face dreptate, s-a adresat soldatul mulțimii. Vă rog, trebuie să-l ducem la Hà Nội.

L-am urmărit pe pilot în timp ce trecea pe lângă mine. Când l-a lovit piatra, n-a scos niciun sunet; doar și-a lăsat capul mai jos. Nu eram sigură, dar mi s-a părut că văd câteva lacrimi curgându-i pe obraz, amestecându-se cu sângele. În timp ce mulțimea îl urma, strigând și țipând, m-am înfiorat, întrebându-mă ce s-ar întâmpla cu părinții mei dacă ar fi nevoiți să-și înfrunte inamicul.

Ca să-mi alung teama, mă cufundam în cartea care mă aducea mai aproape de părinții mei. Inhalam mireasma pădurilor de mangrove, inspirând briza râurilor pline de pești și țestoase. În Sud, mâncarea părea să fie din belșug. În cazul în care ajungeau la destinație, mâncarea aceea avea să-i ajute pe părinții mei să supraviețuiască. Dar oare Sudul avea să-și păstreze abundența chiar și în prezența armatei americane? Această părea să distrugă totul în cale.

Când am început să mă apropiu de ultimele pagini, mi-am ținut respirația. Voiam ca An să-și găsească părinții, dar, în loc de asta, el s-a alăturat gherilelor Viêt Minh ca să lupte împotriva francezilor. I-am spus să nu o facă, dar ei sărise deja în sampan și s-a îndepărtat vâslind, dispărând în spațiul alb care se întindea după ultimul cuvânt al romanul.

— An ar fi trebuit să se străduiască mai mult să-și găsească părinții, i-am spus bunicii, împingând cartea cât colo.

— Ei bine, pe timp de război, oamenii sunt patrioți, gata să-și sacrifice viețile și familiile pentru binele comun.

Și-a ridicat privirea de la cămașa mea ruptă, pe care o cosea.

— Vorbești exact ca profesorii mei.

Mi-am amintit de numeroasele lecții în timpul cărora am învățat despre copii considerați eroi pentru că s-au aruncat în aer pentru a-i ucide pe soldații francezi sau americani.

— Vrei să știi ce cred eu cu adevărat? s-a aplecat bunica înspre mine. Nu cred în violență. Niciunul dintre noi nu are dreptul să ia viața altei ființe umane.

Spre mijlocul lui decembrie, au început să circule zvonuri cum că acum ar fi în regulă să ne întoarcem acasă și că președintele american Nixon o să ia o pauză de la război ca să se bucure de vacanța de Crăciun, în pace și bunăvoință. Oamenii și-au părăsit ascunzătorile, coborând în grupuri mari pe drumurile care duceau înapoi în capitală. Cei care-și permiteau au închiriat căruțe trase de bivoli sau de vaci ori împărțeau un camion. Cei fără bani urmau să facă tot drumul pe jos.

Noi nu ne-am alăturat lor. Bunica i-a rugat pe elevii ei și familiile lor să rămână. Probabil că Buddha i-a spus să procedeze astfel. Pe 18 decembrie 1972 am văzut din măruntaiele muntelui cum orașul nostru se transformă într-o minge de foc.

Spre deosebire de atacurile precedente, bombardamentele nu au încetat. Au continuat în ziua și în noaptea următoare. În a treia zi, bunica și câțiva adulți s-au aventurat afară să facă rost de mâncare și apă. Bunicii i-a luat foarte mult timp să se întoarcă și i-a adus și pe domnul și doamna Tùng cu ea. În timp ce doamna Tùng se plângea de genunchii ei, domnul Tùng ne-a spus că americanii își folosesc arma cea mai puternică împotriva Hà Nội-ului.

— Au zis că vor să ne întoarcă în epoca de piatră cu bombele lor, ne-a spus el, scrâșnind din dinți. N-o să-i lăsăm.

Hà Nội-ul a ars și bombele au căzut timp de douăsprezece zile și douăsprezece nopți. În cele din urmă, când bombardamentele au încetat, s-a făcut atât de liniște, încât auzeam bâzâitul albinelor pe crengile copacilor. Și, asemenea acelor albine săruguicioase, bunica s-a întors la clasa ei, iar sătenii, pe câmpuri.

O săptămână mai târziu a sosit un grup de soldați. Stând pe rămășițele treptelor templului, un soldat avea un zâmbet întins pe toată fața numai piele și os.

— Am înfrânt bombardierele alea păcătoase!

A ridicat pumnul în aer.

— Apărarea noastră a doborât optzeci și unu de avioane inamice, din care treizeci și patru de bombardiere B-52.

În jurul meu au izbucnit urale. Acum puteam să ne întoarcem în siguranță acasă. Oamenii se îmbrățișau, plângând și răsând.

— N-o să uit niciodată bunătatea voastră, le-a spus bunica gazdelor noastre. *Một miếng khi đói bằng một gói khi no.* O îmbucătură când ești lihnit e ca o masă întregă când ai stomacul plin.

— *Lá lạnh đùm lá rách*, i-a răspuns doamna Tùng. Frunzele nevătămate apără frunzele sfâșiate. Sunteți bineveniți să stați la noi oricând.

A strâns-o pe bunica de mână.

Am zâmbit – eram încântată ori de câte ori în conversație se strecurau proverbe. Bunica îmi spusese că proverbele sunt esența înțelepciunii strămoșilor noștri, transmise din generație în generație, chiar înainte să fi existat limbajul scris.

Cu inimile dând pe dinafară de speranță, am mers multe ore pe jos pentru a ne întoarce la Hà Nội.

Mă așteptam la victorie, dar, oriunde m-aș fi uitat, eram izbită de semnele distrugerii. O mare parte a frumosului meu oraș fusese transformată